

Питання антеїзму у творчій спадщині

Василя Сухомлинського

Споконвіку наш народ уславлює працю в піснях, легендах, переказах. З особливим пієтетом українські письменники змальовують людей праці, оспівують землю, хліб. Праця на землі сформувала духовний і матеріальний світ українців. Недарма казали: «Шануй землю і вона тебе пошанує» або «Віддай себе землі, і вона віддячить тобі сторицею».

Тому одна з рис національного характеру – любов до Землі (у дослідженнях сучасних учених – антеїзм), заслуговує глибокого вивчення.

М. Гайдеггер виокремлював такі топоси людського буття – Дім, Поле, Храм. «Дім» – у першу чергу символізував довкілля, природне середовище, «Поле» – «поле життя», зв'язок із предками, відчуття Батьківщини, «Храм» – сакральне місце, де відбувається спілкування з богом [4].

Рідна земля, Вітчизна, краса рідної природи не могли залишитися поза увагою видатного українського педагога – В. Сухомлинського, який радив уроки проводити не в класах, а на природі. Створюючи «Школу радості» педагог підкреслював, що клас у них «буде під блакитним небом, на зеленій травичці, під гіллястою грушею, на винограднику, на зеленому лузі» [3, с. 30]. Учитель прагнув, щоб діти не тільки чули і бачили красу навколишньої природи, він намагався зробити усе можливе, щоб діти змогли доторкнутися до неї. Тому вимогою до дітей було – бути на уроці босоніж, щоб відчувати землю.

На його думку «природа» це «джерело нашого буття, вона єдина і нерозривна з нами, з людиною. Кожен з нас – “природа”, що стала людиною» [3]. В. Сухомлинський наголошував на необхідності розуміння людиною відповідальності за свою діяльність, необхідності розумної взаємодії з природою.

У вже згадуваній «Школі радості» педагог формував у дітей навички співіснування з навколишнім світом. Він наголошував: «У природі немає ніякої магічної сили, що безпосередньо впливає на розум, почуття і волю. Природа стає могутнім джерелом виховання лише тоді, коли людина пізнає її, проникає думкою в причинно-наслідкові зв'язки» [3, с. 38], вбачаючи тільки в діяльності, тільки в активному спілкуванні з природою основу взаємин людини і природи.

Таке тісне співіснування дозволить вивчити природні особливості, пізнати душу дитини, прищепити основні моральні норми, народний світогляд, а вже потім переходити до вивчення основ наук. В. Сухомлинський, продовжуючи ідеї Г. Сковороди вважав розкриття специфічних здібностей кожного учня, даних йому природою – основним завданням педагога.

У повісті Т. Шевченка «Близнюки» є згадка про Григорія Сковороду, який надівав на себе сіру свитку, вкривав голову солом'яним брилем, брав флейту і йшов куди очі дивляться. З ним ішов його учень. Разом вони сходили на могилу виключно за натхненням [5, с. 459].

У «Школі радості» діти також ішли на курган з метою «дослухатися до природи». Учитель вважав, що: «Дітям не треба багато говорити, не треба начиняти їх розповідями, слово – не забава, а словесне пересичення – одне з найшкідливіших пересичень. Дитині треба не тільки слухати слово вихователя, а й мовчати; в ці хвилини вона думає, осмислює почуте й побачене» [3, с. 34]. Власне це була можливість єднання з Всесвітом, з Богом. Пригадаймо, що праця була написана у 80-х роках ХХ ст., у державі, де панували атеїстичні концепції виховання, отже, ніякої мови про Бога бути не могло. Проте педагог наголошував на необхідності усамітнення кожної дитини, на важливості навчити її вслухатися у саму себе і навколишній світ: «Ми вслухаємося в хор коників. Я радий, що діти захопилися цією чудовою музикою. Нехай у їхній пам'яті назавжди збережеться тихий вечір, насичений пахощами полів і переливами чарівних звуків» [3, с. 35]. Таким

чином дитина залучалася до джерела мислення й мови – до чудової краси природи, до тієї «музики сфер», про яку писав у свій час Платон [3, с. 32].

Обов'язком учителя педагог вважав – не стільки повідомлення дітям основних знань з певних наук, скільки розширювати й формувати їхні душі. У кожної дитини є явні та приховані таланти чи здібності, тож завдання вчителя – розкрити їх [2, с. 2].

Видатний педагог підтримував ідеї В. Вернадського, що «єдність і рівність від природи всіх людей – закон природи» [1, с. 240]. Відтак, він проголошував, що кожна дитина здібна від природи і створював умови для реалізації індивідуальних здібностей за допомогою принципу природовідповідності. При цьому велика увага приділялась взаєминам з природою. Виходячи з ідеї органічної єдності людини і природи, педагог вважав за потрібне навчити учнів співчувати людині і боротися за збереження краси в природі, бачити природне в людині і людське в природі.

Ось що В. Сухомлинський писав про те, як діти реагували на красу довкілля: «Ми йшли до виноградної алеї. В тихому, оточеному деревами куточку, розросталися виноградні лози. Заплівши металевий каркас, вони утворили зелений курінь. Всередині куреня земля вкрита ніжною травицею. Тут панувала тиша, звідси, із зелених сутінок, весь світ здавався зеленим. Ми розсілися на траві.

– Ось тут і починається наша школа. Звідси будемо дивитись на блакитне небо, сад, село, сонце...

Діти не змогли відірватися від світу, що зачарував їх...» [3, с. 31].

Вдивляючись у природу діти навчалися не тільки бачити прекрасне, вони вчилися висловлювати свої почуття. Спочатку їх душевні переживання проявлялися у створенні казок про зайчика, жолудя, навіть про трактор (так вимагала політика партії), проте поступово «краса рідного краю, що відкривалась завдяки казці, фантазії, творчості» перетворилася на джерело любові до Батьківщини, до землі, розуміння її величі, могутності [3, с. 38].

Він був переконаний – якщо дитина розуміє красу, захоплюється нею, то в її серці, думках сформується любов до рідної землі, до Вітчизни, людей, оскільки краса – кров і плоть добрих почуттів та сердечних взаємин.

Педагог прагнув під час уроку запалити в маленькій людині вогник жадоби пізнання. Щоб дитина прагнула навчатися далі і далі. Під час уроку учні не повинні мріяти про перерву та відпочинок. Учитель повинен так розподілити навчальний час та матеріал, який вивчається, щоб зупинитися «коли в дітей загострювався інтерес до предмета спостереження, до праці, якою вони зайняті», що діти чекали «завтрашнього дня», який «обіцяє їм нові радощі» [3, с. 38].

Отже, на думку В. Сухомлинського ідеальний учитель той, хто любить рідну землю, свій народ, знає його історію, мистецтво, традиції, мову, відчуває прекрасне. Оскільки, за визначенням В. Сухомлинського, краса – це основа людяності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вернадский, В. И. Научная мысль как планетарное явление. – М.: Наука, 1991. – 270 с.
2. Ковалевська, Л. І. Учительська професія – це людинознавство... Л. Ковалевська // Педагогічна майстерня. – 2013. – № 10. – с. 2–8.
3. Сухомлинський, В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – К., «Рад. школа», 1977. – 670 с.
4. Хайдеггер, М. Разговор на проселочной дороге. – М., 1993.
5. Шевченко, Т. Усі твори в одному томі. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2006. – 824 с.